

**TARİHÎ SÜREÇTE TÜRK KADINI İMGESİNİN SOSYAL BİLGİLER****GÜNCEL DERS KİTAPLARINA YANSIMALARI****The REFLECTIONS of TURKISH WOMAN'S IMAGE on the CURRENT
SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS**

Hülya ÇELİK*

Öz: Bu araştırmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarihi süreçte Türk kadınının konumu ve toplumsal cinsiyet rollerini inceleyerek Türk kadını imgesini ortaya koymak amaçlanmıştır. Doküman incelemesi yöntemine dayanan bu araştırmanın örneklemini güncel olarak kullanılan farklı yayınevlerine ait üç adet Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda ilk Türk devletlerinde kadının konumuyla ilgili söylemlerde eşitlik vurgusunun öne çıktığı görülmüştür. Türk kadınının İslamiyet ile birlikte sosyal hayattan tamamen çekilmediğinden söz eden kaynaklar yanında daha çok evde çocukların yetişmesiyle ilgilendiği vurgusu yapan kaynaklar da bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ilişkin olarak kadın hakları konusundaki gelişmelerden söz edilmiştir. Milli Mücadelede Türk kadınının fedakârlığı ve savaştı yönü vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte ise Türk kadınının elde ettiği eğitim, hukuk, sosyal yaşam ve siyasi haklar ile birlikte eşitliğe kavuştuğu söylemi ön plana çıkarılmıştır.

Tarihî süreçte Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolleri de konumuna bağlı olarak çeşitlilik göstermiştir. İlk Türk devletlerinde hükümdar eşi, İslamiyet'in kabulüyle birlikte vakıf sahibi valide sultan, padişah eşi, padişah kızı ve çocuklarının yetişmesiyle ilgilenen anne rolü vurgulanmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk kadını ebe, öğretmen, devlet memuru, yazar, işçi, parti üyesi gibi çok çeşitli toplumsal cinsiyet rollerinde tasvir edilmiştir. Milli Mücadele döneminde savaştı kimliği ile var olan Türk kadını, Türkiye Cumhuriyeti dönemine gelince en çok milletvekili rolüyle ders kitaplarında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını İmgesi, Toplumsal Cinsiyet Roller, Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Abstract: In this study, it is aimed to determine the image of Turkish woman by examining the status of her in historical process and gender roles in the current Social Studies textbooks. The sample of this study, based on documentary analyses is three 6th grade Social Studies current textbooks with different publications. At the end of the research, it seems to be discourse of the status of woman in the first Turkish states based on emphasis of equality. Some sources assert that with Islam woman were not isolated from the social life completely. There also some other sources saying women are mostly at homes for carrying their children. In the late Ottoman period, women movements are mentioned. During the National Struggle term, women

* Yrd.Doç.Dr. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, E-posta: hcelik@sakarya.edu.tr

are emphasized as sacrifice and warrior. With the Republic of Turkey, the Turkish women's right in education, law, social and political life paved the way to be equal with men.

In the historical process, the gender roles of Turkish woman also show differences according to her status. They are described as queen (khatun) in the first Turkish states, valide sultan (king's mother) as the owner of endowment, queen, princess and mother caring with children. In the late Ottoman period, Turkish woman is mentioned in different gender roles like midwife, teacher, government official, writer, worker, party member. While the National Struggle period, they are known as warrior identity, in the Republican period, they are mostly mentioned with their deputy roles in textbooks.

Keywords: Turkish Woman Image, Gender Roles, Social Studies Textbooks

Giriş

Türklerin, İslamiyet öncesi dönemden Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar kurdukları devletlerde kadınların önemli bir yere sahip oldukları bilinmektedir. Tarihi süreçte Türk kadını imgesinin belirlenmesinde kadının konumu ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değerlendirmeler yol gösterici olmaktadır. Çünkü kadının toplum içindeki konumu ve cinsiyet rolleri toplumun ona yüklediği anlamı da ifade etmektedir. Türk kadını tarihin farklı dönemlerinde çağdaşları olan kadınlarla karşılaştırmak da bu bağlamda önemlidir. Türk kadınına ilişkin açıklamaların daha somut örneklerle açıklanabilmesi kadın tarihi çalışmalarının gelişmesi ile mümkün olmaktadır. Türk kadınının geçmişteki deneyimlerinin tarih yazımının konusu olmasında dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi 1980'lerde ortaya çıkan kadın hareketlerinin etkisi olmuştur. Otobiyografi, mektup, hatıra, sözlü tarih yöntemini vb. kullanarak tarih içinde kadın görünür kılınmaya çalışılmıştır (Berktaş, 2015: 157).

Tarih Araştırmalarında Türk Kadınına İlişkin Çalışmalar

Türkiye'de özellikle son dönemlerde kadın hakları, kadın hareketleri, kadınların üretime katılmaları gibi konularda pek çok çalışma yapılmıştır. İslamiyet öncesi dönem Türk kadını imgesine ilişkin çalışmaların örnekleri çok daha önce verilmiştir. Çandarlıoğlu'nun (1966) *Türk Toplumunda Kadın*, İzgi'nin (1975) *İslamiyet'ten Önceki Türklerde Kadın*, Duygu'nun (1973) *Türk Sosyal Hayatında Kadın* adlı eserleri konuya ilişkin ilk örneklerdendir. Gömeç'in (1999) *Kagan ve Katun* adlı çalışması İslamiyet öncesi dönemde Türk kadınının devlet yönetimindeki rolünü göstermesi açısından önemlidir. Türk destanları ve heykellerinden kadının konumuna ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin çıkarımlarda bulunan çalışmalar da mevcuttur (Bars, 2014; Alyılmaz ve

Alıymaz, 2014) Anıl'ın (2004) *Kutadgu Bilig'de Kadın* adlı çalışması Türklerin İslam dinini kabulüyle birlikte kadının toplum içinde değişen konumuna ilişkin çıkarımlarda bulunan bir çalışmadır.

Argıt (2014) *Women In The Early Modern Ottoman World: A Bibliographical Essay/Erken Modern Osmanlı Dünyasında Kadınlar: Literatür Değerlendirmesi* adlı çalışmasında Osmanlı kadınlarının farklı tecrübelerini yansıtan mevcut literatüre göre kadınların birçok hareket alanının mevcut olduğunu, sosyal, ekonomik ve siyasi güçlerinin olduğunu, aile ve toplum içinde belli yerlerinin olduğunu belirtmektedir. Osmanlı'da kadın hareketlerine ilişkin çalışmalar da mevcuttur. Karaca (2011), *Fatma Aliye Hanım'ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları ve Modernleşme Döneminde Bir Kadın Yazarın Portresi: Emine Semiye Hanım* adlı eserlerinde kadın hareketlerini Fatma Aliye ve Emine Semiye özelinden anlatmaktadır. Kartal (2008), *II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: Makbul Kadınlar* başlıklı makalesinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e feminist hareket ve devletin kadın politikalarında süreklilik ve kopuşların olduğunu belirtmektedir. Yazar, II. Meşrutiyet döneminde güç ve yaygınlık kazanan kadın hareketinin Osmanlı'nın son döneminde yükselişe geçen milliyetçi ideolojinin etkisinde kalışını süreklilik olarak görürken 1908 Devrimi'nden sonra ortaya çıkan özerk kadın örgütlenmelerinin, Cumhuriyet iktidarının güçlenmesiyle etkinliklerinin sona erdirilmesini önemli bir kopuş olarak değerlendirmektedir.

Türk kadınına farklı kaynakların bakış açılarıyla inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Düzbakar (2008) *The Image of the Turkish Women in Orientalists' Travelbooks From the "Others" Point of View* adlı çalışmasında seyahatnamelerin tarihî ve ilmi değeri üzerinde durduktan sonra oryantalistlerin başta Türk kadını olmak üzere doğulu kadınlara bakışlarını değerlendirmiştir. Özkaya'nın (2008) *XIX. Yüzyıl Türk Yazarları ve Avrupalı Seyyahlara Göre Türk Kadını* ve Koç'un (2012) *Everyday Life in Turkey Eserinde Mrs. W. M. Ramsay'ın Osmanlı Ülkesindeki Kadınlara Dair İzlenimleri* adlı çalışmaları Türk kadının durumunu yabancı bakış açısıyla yorumlayan diğer çalışmalardır.

Türk kadınının savaşlardaki yeri ve fedakârlıklarını vurgulayan eserler de yazılmıştır Yazıcı (2011) *Çanakkale Savaşında Türk Kadının Rolü* ve Kırkpınar (2001) *Türk Kurtuluş Savaşında Türk Kadını* başlıklı makalelerinde Türk kadınının savaş süresince işgalleri protesto mitinglerine katılarak, cemiyetler kurarak, cepheye silah taşıyarak, cephane imalathanelerinde, amele taburlarında çalışarak, ordunun,

askerlerin yiyecek, giyecek ihtiyaçlarını karşılayarak, yardım toplayarak, göçmenlere ve kimsesizlere yardım ederek ve silahlı mücadeleye katılarak etkin olduklarını örneklerle anlatmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türk kadını kimliğinin oluşumuna ilişkin makalelerden biri Bakacak'ın (2009) *Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine bir Değerlendirme* adlı çalışmasıdır. Güzel'in (1988) *Tanzimat'tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın*, Arat'ın (1998) *Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar*, Sağ'ın (2001) *Tarihsel Süreç içinde Türk Kadını ve Atatürk* makaleleri de Cumhuriyet'le birlikte Türk kadınının değişen konumunu açıklamaktadır.

Türk kadınının ekonomideki etkisini inceleyen çalışmalardan Dengeç'in (2010) *Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları* adlı makalesinde 17, 18. ve 19. yüzyıllarda kadının ekonomik anlamda üretim sürecindeki yeri, emeğini ve bilgisini değerlendiren kadınlar, cariyeler, para hareketliliğini sağlayan varlıklı hanımlar, eğlence hayatından kazanan kadınlar, başlıkları altında incelenmiştir. Makal (2010) *Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği* başlıklı makalesinde Cumhuriyet dönemiyle bağlantı kurmak adına Osmanlı'nın son dönemlerinde kadından söz ettikten sonra erken Cumhuriyet döneminde kadın işçilerin niceliği, kadın işçilerin iktisadi faaliyet alanları ve çalışma koşullarını açıklamaktadır. Erdal (2008) *Halide Edip'in Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı* adlı makalesinde Halide Edip'in kadının eğitimi ve çalışma hayatında yer alması konusundaki yazılarından örnekler sunmaktadır.

Türk kadınının en önemli kazanımlarından biri siyasal alandaki haklarıdır. Gökçimen (2008), *Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi* başlıklı makalesinde genel olarak kadın hareketlerini açıkladıktan sonra Türkiye'de kadınların siyasal hayata katılımlarının tarihsel gelişimini Osmanlı döneminde, kadın dergileri ve kadın derneklerini, Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerini, Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki kazanımlarını ve ilklerini detaylı olarak belirtmiştir. Yüceer'in (2008) *Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması* adlı çalışmasında da kadınların siyasal alandaki kazanımları ele alınmıştır.

Bu çalışmalar Türkiye'de kadını tarih içinde görünür kılmaya katkı sağlamış olan araştırmaların yalnızca bir kısmıdır. Elbette kadının konumu ve toplumsal cinsiyet rollerini inceleyerek Türk kadını imgesini ortaya koyan daha pek çok tarihî araştırma mevcuttur.

Eğitim Araştırmalarında Kadın Tarihine İlişkin Çalışmalar

Türk kadınına ilişkin tarihî araştırmaların tarih eğitime yansımaları ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Burada da ilk ve orta dereceli okulların öğretim programları, uygulamaları ve ders kitapları gündeme gelmektedir.

Dilek (2012) *Tarih Öğretiminde Toplumsal Cinsiyet: 6. Sınıf Öğrencilerinin Perspektifinden Tarihsel Süreçte Kadın Hakları ve Kadın İmgesi* başlıklı doktora çalışmasında Türk kadınının konumunu öğrencilerin bakış açısıyla değerlendirmektedir. Demircioğlu (2012) da doktora çalışmasında tarih öğretmenlerinin 10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili görüşlerini ortaya koymaktadır. Alpargu ve Çelik'in (2016) *Türkiye'de Ortaöğretim Güncel Tarih Ders Kitaplarında Kadının Yeri* adlı çalışmaları da söz konusu sınırlı araştırmalardandır. Dolayısıyla tarihî süreçte Türk kadını imgesinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımalarını ele alan bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler disiplinler arası bir alan olduğu için toplumda kadının konumu, bu konunun tarihî süreçteki değişimini de değerlendirmeye uygundur. Ayrıca mevcut Sosyal Bilgiler dersi 6. sınıf programında “güç, yönetim ve toplum” öğrenme alanıyla ilişkili olarak “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde “Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.” kazanımı bulunmaktadır. Söz konusu kazanım kadın tarihi ile de doğrudan ilgilidir. Ortaokul düzeyinde kadın tarihinin Sosyal Bilgiler dersindeki yerini belirlemede en belirgin unsurlardan biri ders kitaplarıdır.

Günümüzde ders kitapları milli eğitim programına uygun olarak hazırlanan ve bu açıdan da programa uygun bir organizasyon sağlayan eğitim materyallerindedir (Altun, 2013: 17). Sosyal Bilgiler ders kitapları da diğer ders kitapları gibi bütün eleştirilere rağmen temel öğretim materyali olarak görülmekte ve yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarının içeriği de ayrı bir önem kazanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile tarihî süreçte Türk kadını imgesinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ele alınışını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kadınının tarihî süreçte konumuna ilişkin söylemler nelerdir?
2. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kadınının tarihî süreçte toplumsal cinsiyet rolleri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma modeli çerçevesinde tasarlanmış, doküman incelemesi yöntemiyle ele alınan bir araştırmadır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 153). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaokullarda 6. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinde materyal olarak sunulan 2014 basımı üç yayınevine ait ders kitabı bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. MEB, Evren ve Yakınçağ yayınevlerine ait bu kitaplar sırasıyla A yayınevi, B Yayın evi ve C yayın evi olarak kodlanmıştır. Söz konusu kitaplarda “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin 5. kazanımı olan “Türk tarihinde kadının konumu ile örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.” kazanımına ilişkin bölümler incelenmiştir. Bu bölümlerde Türk kadınının tarihî süreçte konumuna ilişkin söylemler ve Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolleri analiz edilerek Türk kadını imgesi ortaya çıkarılmıştır.

Bulgular

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kadınının tarihî süreçte konumuna ilişkin bulgular

İncelenen ders kitaplarında Türk kadınının tarihî süreçte konumu ile ilgili beş dönemden söz edildiği tespit edilmiştir. Bu dönemler İlk Türk devletleri (eski Türkler), İslamiyet’in kabulüyle birlikte Türkler, Osmanlı’nın son dönemleri, Milli Mücadele dönemi ve Erken Cumhuriyet dönemidir.

İlk Türk devletlerinde kadının konumuna ilişkin olarak “eşitlik” vurgusu dikkat çekmektedir. Özellikle devlet yönetiminde kağanın yanında hatunun da kurultaya katılması, devlet idaresinde söz sahibi olması, devletin iç ve dış işlerinde onun

düşüncelerine önem verilmesinden söz edilmektedir. Orhun Kitabeleri'nde geçen "Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İleriş Kağan'ı annem İl Bilge Hatun'u Tanrı halk içinden seçip çıkardı" ifadesi de kitaplarda kadının saygın konumunu örneklemek için verilmiştir. Ayrıca ilk Türk devletlerinde kadınların da ata bindiği, ok attığı ve gerektiğinde savaştığı belirtilmiştir. Diğer iki kitaptan farklı olarak B Yayınevinin kaynağında şu ifadeler yer verilmiştir: "...Yine bu dönemde evli kadın kutsal sayılır, ona hakaret edenler şiddetle cezalandırılırdı. Bilinen gelenek ve görenekler her yönüyle erkeklere denk olduklarını ispatlamaktadır." (Karabıyık, 2014: 151)

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan İslamiyet öncesi Türk tarihinde kadının konumuna ilişkin olarak erkekle her alanda eşit olduğu şeklinde bir genellemenin sorunlu olduğu söylenebilir. Burada söz konusu olan kadınlar açısından eşitlikten ziyade saygınlık ve değer görmedir. Çin, Hint ve Arap toplumlarında kadınlar değer görmez iken Türk kadınının anne, eş olmasının yanı sıra devlet yönetimi ve savaşçı özelliği ile de erkeğin yanında olduğu bilinmektedir. Ancak yine de bu durum İslam öncesi Türk toplumunda kadının her alanda erkekle eşit olduğu anlayışını desteklememektedir.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türklere kadınının konumu üç kitapta da farklı anlayışla verilmiştir. C yayınevinin kaynağı konuya yalnızca şu cümleye değinmiştir (Tekten, 2014: 152): "Kadın hakları konusunda 15. yüzyıldan sonra kısıtlayıcı bir anlayış gelişmiştir. Bu dönemde kadınlar toplumsal ve sosyal hayattan uzaklaşmışlardır." B yayınevinin kaynağında (Karabıyık, 2014: 151) "İslamiyet'in kabulüyle birlikte kadınların saygınlığı devam etmesine rağmen, yaşam biçiminde değişiklikler görülmüştür. Kadın daha çok çocukların yetişmesi ve eğitimi ile ilgilenmiştir" denmektedir.

A yayınevinin kaynağında konuyla ilgili örnekler de yer almıştır (Komisyon, 2014: 166): "Daha sonraki dönemlerde kurulan Türk devletlerinde kadının zamanla toplum içindeki konumu değişti. Kadınlar uzun bir süre toplum ve çalışma hayatının dışında kaldılar. Ancak tamamen sosyal hayattan çekilmediler. Kurdukları vakıflarla birçok cami, hastane, hamam, çeşme gibi insanların yararlanabileceği eserler meydana getirdiler. İstanbul'da Mihrişah Valide Sultan'ın yaptırdığı Sıbyan Mektebi, Hürrem Sultan'ın yaptırdığı çifte hamam, Edirne'de Gülbahar Hatun'un yaptırdığı cami, Manisa'da Hafsa Sultan'ın yaptırdığı şifahane (hastane) bunlardan bazılarıdır."

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında İslamiyet'in Türkler tarafından kabulüyle birlikte ele alınan dönem oldukça uzun bir süreçtir. Yalnızca İlk Müslüman Türk devletleri değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar olan döneme ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur. Dolayısıyla aynı yıl içinde basılan farklı ders kitaplarında hem kendileriyle hem de birbiriyle çelişen ifadeler yer almaktadır. İslamiyet konusundaki hassasiyetin de bunda etkisi görülmektedir. Bu dönemde kadının konumundaki değişikliğe ilişkin genellemeler de tartışmalıdır. Özellikle 15. yüzyıldan sonra kadın hakları konusundaki kısıtlayıcı anlayış oldukça müphemdir. Oysaki tarihî araştırmalar Osmanlı'da kadınların ekonomik anlamda da üretime katkıda bulduklarını göstermektedir (Dingeç, 2010).

Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk kadınının konumuna ilişkin söylemler kadın hakları bağlamında ele alınmıştır. B yayınevinin kaynağında (Karabıyık, 2014: 151), kadının eğitim hakkı elde etmesi, aile hukukundaki gelişmeler, arazi mirasında erkekle eşit haklara kavuşmasına değinilmiştir. A yayınevinin kaynağında 19. yüzyılda ülkemizde kadın hakları konusundaki gelişmeleri kronolojik olarak verilmiştir (Komisyon, 2014: 166):

“1843: Tıbbiye mektebinde kadınlar ebelik eğitimi almaya başladı.

1859: Kız Rüştiyeleri açıldı. İlk Rüştüye İstanbul'da açıldı.

1869: Kadınlar için ilk kez haftalık kadın dergisi Terakki Muhadderat (Kadınların Yükselişi) dergisi yayımlandı.

1869: Kızların eğitimine yasal zorunluluk getirildi.

1870: Kız öğretmen okulu Darül Muallimat açıldı.

1913: Kadınlar ilk kez devlet memuru olarak çalışmaya başladı.”

C yayınevinin kaynağında da benzer bir kronoloji takip edilmekle birlikte farklı olarak şu söylemlere yer verilmiştir (Tekten, 2014: 152): “İlk kadın derneği olan Cemiyet-i İmdadiye 1857'de kurularak savaş gazilerine yardım etmiştir. Kız ve erkek öğrenciler için ilköğretimi mecbur tutan adımlardan biri 1845'te atılmıştır. Kanun-i Esasi ile ilköğretim kızlar için de zorunlu hale getirilmiştir. Kızlar için ilk yükseköğrenim kurumu 1914 yılında açılmıştır. Kız öğrenciler ilk kez tıp fakültesine 1922 yılında kayıt yaptırabilmiştir.”

İncelenen ders kitaplarında Osmanlı'nın son dönemlerinde kadın hakları konusundaki gelişmelerin Batı'daki gelişmelerden ayrı verildiği tespit edilmiştir. Oysa Osmanlı'da kadınların bu hakları Batı etkisiyle yenileşme hareketlerinin bir sonucu olarak elde ettikleri vurgulanmalıdır.

Milli Mücadele döneminde Türk kadınının fedakârlığına ilişkin vurgu ön plana çıkmaktadır. Atatürk'ün " ...dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez" sözüne A ve B yayınevlerinin kaynaklarında yer verilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde Türk kadınının konumu A ve B yayınevlerinin kaynaklarında Atatürk'ün kadın haklarına yönelik çalışmaları olarak tasvir edilmiştir. B yayınevinin kaynağında konuyla ilgili söylemler şunlardır (Karabıyık, 2014: 151): "Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk, kadın haklarına yönelik çalışmalar yapmıştır. Kadın erkek ayrımını ortadan kaldırmıştır. Birçok Avrupa ülkesinden önce kadına seçme ve seçilme hakkı vermiştir."

A yayınevinin kaynağında konu daha detaylı olarak açıklanmıştır. Atatürk'ün, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk kadınını layık olduğu yere getirmek amacıyla birçok düzenleme yaptığından söz edilmiştir. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) Kanunu ile kızların erkeklerle birlikte eşit koşullarda eğitim alma imkânına kavuştuğu, 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun ile toplumsal alanda kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı belirtilmiştir. Yine aynı kaynakta kadının siyasi alanda kazanımlarına ilişkin şu ifadeler yer verilmiştir (Komisyon, 2014: 167): "Atatürk, Türk kadınının ülke yönetiminde de söz sahibi olmasını istiyordu. Bu amaçla kadınlarımıza 1930 yılında belediye seçimlerine katılma, 1933 yılında muhtar olma ve ihtiyar meclisine seçilme hakları verildi. 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 1935 yılında yapılan genel seçimlerde TBMM'ye 17 kadın milletvekili girmiştir".

A yayınevinin kaynağında Türk kadınının birçok Avrupa ülkesinden önce seçme seçilme hakkı elde ettiği söylemi yerine, dünyada kadınların oy verme hakkı elde etme tarihleri verilmiş ve öğrencilerin karşılaştırmaları istenmiştir. Fransa (1945), Japonya (1950), İtalya (1945), İsviçre (1971) örneklerinden önce Türk kadınına 1934'te milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanındığı ifadesine yer verilmiştir.

C yayınevinin kaynağında ise Erken Cumhuriyet dönemi Türk kadınının konumuna ilişkin benzer söylemler doğrudan Atatürk ile ilişkilendirilmeden verilmiştir.

Bu durum aynı yıl içinde basılan kitaplar arasında konuya yaklaşım tarzını ortaya koymaktadır. Tarihi araştırmaların bir kısmında da Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlanan haklarla kadın örgütlenmelerinde bir kopuş olduğu öne sürülmektedir (Kartal, 2008). Kadın çalışmaları ile “Türk kadınına haklarının gümüş tepsi içinde” sunulmadığı tersine Türkiye Cumhuriyeti dönemi öncesinde eşitlik uğrunda mücadele eden kadınların varlığının gün ışığına kavuşturulduğundan söz edilmektedir (Berktaş, 2015).

6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk kadınının tarihî süreçte toplumsal cinsiyet rolleri

Tablo 1

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Türk Kadınının Tarihî Süreçte Toplumsal Cinsiyet Rollerini

DÖNEMLER	A YAYINEVİNİN KAYNAĞI	B YAYINEVİNİN KAYNAĞI	C YAYINEVİNİN KAYNAĞI
İlk Türk Devletleri	Hatun	Hatun	Hükümdar eşi
İslamiyet'in Kabulüyle Birlikte Türkler	Vakıf sahibi valide sultan, padişah eşi, padişah kızı	Çocuklarının yetişmesiyle ilgilenen anne	-
Osmanlı'nın son dönemleri	Ebe, öğretmen, devlet memuru, yazar	Savaşçı, işçi, memur, parti üyesi	Ebe, dernek üyesi, yüksek öğrenimde öğrenci, tıp fakültesinde öğrenci
Milli Mücadele dönemi	Savaşçı	Savaşçı	-
Erken Cumhuriyet dönemi	Muhtar, milletvekili, doktor, savaş pilotu	Milletvekili	Milletvekili

Tablo 1’de görüldüğü gibi İlk Türk devletleri döneminde kadının toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin üç kaynak da hatun, hükümdar eşini vurgulamaktadır. Ancak kaynaklarda örnek bir hükümdar eşi ismi geçmemektedir. Oysa tarih araştırmalarında bunu destekleyecek somut örnekler mevcuttur. Örneğin Hun ülkesine gelen elçilerin Atilla ile birlikte eşi Arıkan’a da hediyeler getirdiği ve Arıkan’ın elçileri kabul ederek devlet meselelerini görüştüğü zikredilmektedir (Ahmetbeyoğlu, 2001: 151).

İslamiyet’in kabulüyle birlikte Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolü de ders kitaplarında farklı ele alınmaktadır. A yayınevini kaynağında padişahın vakıf sahibi annesi, eşi ve kızı olarak Türk kadınından söz edilmektedir. İstanbul’da sıbyan mektebi yaptıran Mihrişah Valide Sultan, İstanbul’da çifte hamam yaptıran Hürrem Sultan, Edirne’de camii yaptıran Gülbahar Hatun, Manisa’da şifahane yaptıran Hafsa Sultan

örnek olarak gösterilmiştir. B yayınevinin kaynağında da cami ve külliye yaptıran Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'ın karısı Hunat Hatun ve külliye yaptıran Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan'a değinilmiştir. B yayınevinin kaynağında İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolü çocuklarının yetişmesiyle ilgilenen anne olarak da verilmiştir. C yayınevinin kaynağında ise döneme ilişkin Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolüne işaret eden bir bulguya rastlanmamıştır. Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi Türklerin İslamiyet'i kabulü olarak adlandırılan bölüm oldukça uzun bir süreci almıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinde de ilk Müslüman Türk devletlerinden ziyade Selçuklu ve Osmanlı örnekleri verilmiştir.

Kadın hareketlerinin dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da başladığı dönemlerde kadının toplumsal cinsiyet rolleri de çeşitlenmeye başlamıştır. Osmanlı'nın son döneminde Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolü A yayınevinin kaynağında ebe, öğretmen, devlet memuru, yazar olarak geçmektedir. Bunlardan yalnızca yazarlık rolü, "İlk kadın dergilerinden birinin yazarı Fatma Aliye" olarak örneklendirilmiştir. B yayınevinin kaynağında Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolünün savaştı, işçi memur, parti üyesi, C yayınevinin kaynağında ebe, dernek üyesi, yükseköğretimde öğrenci, tıp fakültesinde öğrenci olduğu şeklinde çıkarımlarda bulunulabilecek açıklamalara yer verilmiştir.

Türk kadınının Milli Mücadele dönemindeki savaştı rolü A ve B yayınevlerinin kaynaklarında Atatürk'ün Türk kadınının fedakârlığına ilişkin sözü üzerinden vurgulanmıştır. Ancak Kara Fatma, Gördesli Makbule, Şerife Bacı, Onbaşı Halide gibi Kurtuluş Savaşı'nda cephe içinde de görev alan kadınlar örnek olarak gösterilmemiştir. C yayınevinin kaynağında ise döneme ilişkin Türk kadının toplumsal cinsiyet rolüne işaret eden bir bulguya rastlanmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde üç yayınevinin kaynağında da Türk kadınının milletvekili kimliği vurgulanmıştır. Yalnızca A kaynağında Esra Nayman ilk kadın milletvekillerine örnek olarak verilmiştir. Yine aynı kaynakta ilk kadın muhtar Gül Esin, ilk kadın doktor Safiye Ali, ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen de örnek olarak verilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitaplarında Türk kadınının tarihî süreçte konumu ve toplumsal cinsiyet rollerinin incelenerek Türk kadını imgesinin ortaya konduğu bu araştırmada ortaokul düzeyinde de kadın tarihine yer verildiği tespit edilmiştir. Türk kadınının geçmişten günümüze toplum içinde sahip olduğu saygın konuma ilişkin söylemler ders kitaplarında belli dönemler çerçevesinde ele alınmıştır. Türklerin kurduğu ilk devletlerden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar kadının konumu ve toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimden söz edilmiştir. İlk Türk devletlerinde kadının konumuyla ilgili söylemlerde eşitlik vurgusunun öne çıktığı görülmüştür. İslamiyet'in Türkler tarafından kabulüyle birlikte toplumsal yaşamdaki değişim kadının konumuna da yansımış, bu durum ders kitaplarında farklı yaklaşımlarla açıklanmıştır. Türk kadınının İslamiyet ile birlikte sosyal hayattan tamamen çekilmediğinden söz eden kaynaklar yanında daha çok evde çocukların yetişmesiyle ilgilendiği vurgusu yapan kaynaklar da bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ilişkin olarak kadın hakları konusundaki gelişmelerden söz edilmiştir. Ders kitaplarında kadının eğitim hakkı elde etmesi, aile hukukundaki gelişmeler, arazi mirasında erkekle eşit haklara kavuşmasına değinilmiştir. Milli Mücadele döneminde Türk kadınının fedakârlığı ve savaşçı yönü vurgulanmıştır. Cumhuriyet ile birlikte ise Türk kadınının elde ettiği eğitim, hukuk, sosyal yaşam ve siyasi haklar ile birlikte eşitliğe kavuştuğu söylemi ön plana çıkarılmıştır.

Tarihî süreçte Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolleri de konumuna bağlı olarak çeşitlilik göstermiştir. İlk Türk devletlerinde hükümdar eşi, İslamiyet'in kabulüyle birlikte vakıf sahibi valide sultan, padişah eşi, padişah kızı ve çocuklarının yetişmesiyle ilgilenen anne rolü vurgulanmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde kadın hareketleriyle birlikte Türk kadınının toplumsal cinsiyet rollerinin de arttığı görülmektedir. Türk kadını eğitim hakkı elde etmesiyle birlikte ebe, öğretmen, devlet memuru, yazar, işçi, parti üyesi gibi çok çeşitli mesleklerde yer almıştır. Milli Mücadele döneminde savaşçı kimliği ile var olan Türk kadını, Cumhuriyet dönemine gelince en çok milletvekili rolüyle ders kitaplarında yer almıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarihî süreçte Türk kadını imgesinin incelendiği bu araştırma sonucunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Bu araştırma 6. sınıfların Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla sınırlı tutulmuştur. Bundan sonraki çalışmalar toplumsal cinsiyet tarihi bağlamında Sosyal Bilgilerin bütün sınıflarını kapsayacak şekilde yapılabilir.
2. Önceki dönemlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Ahmetbeyoğlu, A. (2001). *Avrupa Hun İmparatorluğu*. Ankara: TTK.
- Alpargu, M., Çelik, H. (2016). Türkiye’de güncel tarih ders kitaplarında kadın tarihinin yeri. *IOJES*. DOI: <http://dx.doi.org/10.15345/iojes.2016.02.012>.
- Altun, A.(2013). Yapılandırmacı yaklaşım, sosyal bilgiler programları, ders kitapları. B. Akbaba (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Sosyal Bilgiler*. Ankara: PegemA.
- Alyılmaz, S., Alyılmaz, C. (2014). Eski türk heykellerinin düşündürdükleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 3(4), ss. 1-33.
- Anıl, A. Y. (2004). Kutadgu Bilig’de kadın. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 32, ss. 91-99.
- Arat, Y. (1998). Türkiye’de modernleşme projesi ve kadınlar. *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, s. 82-91, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Argıt, B. İ. (2014). Women in the early modern Ottoman world: A bibliographical essay. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. 60, ss. 1-28.
- Aydın, H. (2009). Kadın (1908-1909): Selanik’te yayınlanan ilk kadın dergisi üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22, ss. 147-156.
- Bakacak, A. G. (2009). Cumhuriyet dönemi kadın imgesi üzerine bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 44, ss. 627-638.

- Bars, M. E. (2014). Türk kahramanlık destanlarında kadın tipleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 3, ss. 122-140.
- Berktaş, F. (2015). Feminist tarih: Yeni bir gelecek için geçmişi geri almak. A. Şimşek (Ed.). *Tarih İçin Metodoloji*. Ankara: PegemA.
- Çandarlıoğlu, G. (1966). Türk toplumunda kadın. *HTM*, 1/4, ss. 22-27.
- Demircioğlu, E. (2014). *10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri* (Trabzon örneği) (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Dilek, G. (2012). *Tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet: 6. Sınıf öğrencilerinin perspektifinden tarihsel süreçte kadın hakları ve kadın imgesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dingeç, E. (2010). Osmanlı toplumunda kadınların üretime katkıları. *History Studies*. 2(1), ss.9-30.
- Duygu, S. (1973). Türk sosyal hayatında kadın, *TKL*, XI/128, ss. 16-20.
- Düzbakar, Ö. (2008). The image of the turkish women in orientalist's travelbooks from the "others" point of view. *Kaygı*. 10, ss. 145-155.
- Erdal, K. (2008). Halide Edip'in bakış açısıyla kadının çalışma hayatı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7 (1), ss. 109-123.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi. *Yasama Dergisi*. 10, ss. 5-59.
- Gömeç, S. (1999). *Kök Türk Tarihi*, Ankara: Akçağ.
- Güzel, Ş. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e toplumsal değişim ve kadın. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: İletişim, ss.858-876.
- İzgi, Ö.(1975). İslamiyet'ten önceki Türklerde kadın, *TKA*. XI-XV, ss. 149-157.
- Karaca, Ş. (2011). Fatma Aliye Hanım'ın türk kadın haklarının düşünsel temellerine katkıları. *Karadeniz Araştırmaları* (31) Güz, ss. 93-110.
- Karaca, Ş.(2011). Modernleşme döneminde bir kadın yazarın portresi: Emine Semiye Hanım". *Bilig*. (57) Bahar, ss. 115-134.

- Kartal, C. B. (2008). II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e mirası: Makbul kadınlar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 38, Mart, ss. 215-238.
- Kırkpınar, L. (2001). Türk Kurtuluş Savaşında Türk kadını. *VII. Askeri Tarih Semineri Bildirileri*. Ankara: Genel Kurmay Basımevi. ss. 105-113.
- Koç, N. (2012). "Everyday Life in Turkey" eserinde Mrs. W. M. Ramsay'ın Osmanlı ülkesindeki kadınlara dair izlenimleri. *History Studies*. 4 (2), July, ss. 235-256.
- Makal, A. (2010). Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde kadın emeği. *Çalışma ve Toplum*, ss. 13-40.
- Özkaya, Y. (2008). XIX. yüzyıl Türk yazarları ve Avrupalı seyyahlara göre Türk kadını. *Erdem* (51), ss. 179-193.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel süreç içinde Türk Kadını ve Atatürk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2 (1), ss. 9-23.
- Yazıcı, N. (2011). Çanakkale Savaşında Türk kadınının rolü. *Gazi Akademik Bakış*. 5(9) Kış, ss. 245-264.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, A. (2011). 1930 belediye seçimleri sürecinde Kamuoyu'nda kadın'a yönelik söylemler. *CTTAD*. X/22, ss. 141-164.
- Yüceer, S. (2008). Demokrasi yolunda önemli bir aşama: Türk kadınına siyasal haklarının tanınması. *Uludağ Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(14), ss. 131-151.

İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

- Karabıyık, E.Ü.(2014). *İlköğretim sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Ankara: Evren.
- Komisyon.(2014). *İlköğretim sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Tekten, Z. (2014). *İlköğretim sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Ankara: Yakınçağ.

Extended Summary

Purpose

In this study, it is aimed to determine the image of Turkish woman by examining the status of her in historical process and gender roles in the current Social Studies textbooks. For this general purpose these questions would be answered in the research

1. What are the discourses for the status of Turkish woman in historical process in social studies textbooks?
2. What are the gender roles of Turkish woman in historical process in social studies textbooks?

Method

This study, designed as qualitative method is documentary analysis. The sample of this study, based on documentary analyses is three 6th grade Social Studies current textbooks with different publications. These sources belonged to MEB, Evren and Yakinçağ are coded as A, B, C. In these textbooks status of Turkish woman in historical process and gender roles are analysed.

Results and Discussion

The status of Turkish woman in historical process is described as five terms in the social studies textbooks. These terms are the first Turkish states, the Turks with the acceptance of Islam, the late Ottoman period, National Struggle Period, The Early Period of Republic.

At the end of the research, it seems to be discourse of the status of woman in the first Turkish states based on emphasis of equality. Some sources assert that with Islam woman were not isolated from the social life completely. There also some other sources saying women are mostly at homes for carrying their children. In the late Ottoman period, women movements are mentioned. During the National Struggle term, women are emphasized as sacrifice and warrior. With the Republic, the Turkish women's right in education, law, social and political life paved the way to be equal with men.

In the historical process, the gender roles of Turkish woman also show differences according to her status. They are described as queen (khatun) in the first Turkish states, valide sultan (king's mother) as the owner of endowment, queen, princess and mother caring with children. In the late Ottoman period, Turkish woman is mentioned in different gender roles like midwife, teacher, government official, writer, worker, party member. While the National Struggle period, they are known as warrior identity, in the Republic period, they are mostly mentioned with their deputy roles in textbooks.

Conclusion

This study analyzing status of Turkish woman in historical process and gender roles' reflections on the current 6th grade Social Studies textbooks shows that the studies of women history are reflected on history education. It is known to be the respectable position of the women in the states established by the Turks from the pre-Islamic period until the Republic. In the first Turkish states the equality of women with men are emphasised in the textbooks. The gender role of the woman in that period is queen (khatun). With Islam, the isolation of social life and being a mother as gender role is important. In late Ottoman period women movements and different gender roles become important. With national struggle term Turkish woman are called as sacrifice and warrior. In Republic woman regained her equal position and most emphasis gender role is deputy.